

Hamsun på ny

VÅRT ANSVAR: Må ikke unnskyldde hans ekte nazi-tone

HELGE
HØIBRAATEN

Filosof

Hamsun spør i et krigsbrev om ikke «Jøden» Harald Beyer er skutt, og ønsker tvangsført «en Tredjedel Norsker til Østfronten». Dette er – om noen skulle være i tvil – den ekte nazi-tonen: Jødene må drepes direkte, mens utakknemlige germanere bør utsettes for høyrisiko. Etter at Walter Baumgartner hadde pekt på sitatet, meldte en filolog at dette var da ikke noe nytt. I så fall var Hamsuns morderiske nazi-tone ikke noe nytt. La oss til sammenligning se litt på to andre ikke-tyske forfattere.

Jeg tenker på den franske forfatteren og politiske kommentatoren Robert Brasillach, som tok til orde for å drepe alle jødene «og ikke engang beholde barna» – med dødsdom til følge i 1945, for ord alene, til tross for protester. Jeg tenker på hans store kollega Céline, delvis invalidisert krigshelt fra første verdenskrig, som i «Bagateller for en massakre» og «Kadavrenes skole» veltet seg frivolt og kynisk i antisemittisme. En annen krigshelt og berømt forfatter med klart mildere antisemittisk anstrøk, Ernest Jünger, skrev som okkupasjonsoffiser dagbøker fra Paris, og forteller om et møte på Deutsches Institut, med en viss Merline. Denne «ga uttrykk for sin forbløffelse over at vi soldater ikke skjøt jødene, hengte dem, utryddet dem . . . «Hvis bolsjevikene hadde vært i Paris, så ville de vist dere hvordan det skal gjøres, hvorledes man kvartal for kvartal fin-kjemmet beboerne. Hvis jeg hadde en bajonett, så ville jeg visst hva jeg skulle gjøre.»» Det er Célines stemme vi her hører, noe Jünger plutselig bekreftet for få år siden, mens han like etter krigen – truet av Céline med rettssak – hadde nektet for det, etter at den franske utgaven av dagbøkene kom ut og redaktøren hans like godt hadde erstattet «Merline» med «Céline».

Knut Hamsun ble etter krigen – for klart mindre utskeielser – påført varig svekkede sjelsevner av professor Langfeldt, angivelig etter initiativ fra høyere statsmakter hører vi nå, for å redde nasjonens ære. Som kjent viste offeret omgående – i «Paa Gjengrodde Stier» – at skaden ikke var skjedd, og den omgående bevegelse dro uansett både rettsstat og forfatter unødig ned i skitten. Hans legning for det fascistiske var ingen gammelmannssak, men anlagt dypt i hans livsløp. Dessuten var han nobelprisvinner, og hans bøker hadde stor betydning som åndelig føde for den krigførende tyske nasjon, slik Baumgartner poengterer – langt større enn noen fransk forfatter. Og Hamsun sto på, like til sin famøse nekrolog over Hitler.

Hamsun hører i grunnen hjemme blant temaene for den intense moralske kritikk som etterkrigstyskerne ikke kom i gang med før relativt lang tid var gått, men som så ble desto sterkere og strengere, og som har transformert tysk politisk kultur på en måte som har fått selv Daniel Goldhagen til å gi seg over, kanskje en tanke for hemningsløst. Men tyskerne føler naturlig nok en viss sjenanse for å behandle utlendinger som om de var tyske. Dessuten har de selv nok å gjøre. Nylig ble to store tyske etterkrigshistorikere avslørt som intelligens-instrumenter for deportasjon av jøder under krigen.

Hamsun er norsk og vårt ansvar, selv om vi må skamme oss både over ham og vår manglende evne til å gi ham straffesak. Å leve med tyske krav til fortidskritikk er noe vi må venne oss til også her, ikke minst fordi Hamsun var en så stor forfatter. Vi kan ikke nøye oss med raseriet som oppsto under krigen, og så langsomt gå over til unnskyldningshermeneutikk, mest på estetiske premisser. Knut Hamsun hører ikke hjemme på en sokkel, hans verk er oss faktisk for viktig til det, i alle fall på ondt, og derfor også på godt. Harald Ofstads kritikk av Thorkild Hansens bok for tyve år siden var i så måte en milepæl på vei mot fremtiden snarere enn en forbenet fortsettelse av krigen, all mulig ensidighet til tross.

Helge Høibraaten